

Prawne regulacje ochrony rolnictwa górskiego w krajach Europy Zachodniej i w Polsce

Wprowadzenie

Góry stanowią jednostki geograficzne, odmienne od nizin pod względem przyrodniczym, gospodarczym i społecznym, wymagają więc realizacji specyficznej polityki w dziedzinie rozwoju, zagospodarowania i ochrony.

Rejony górskie należą do obszarów o niekorzystnych warunkach przyrodniczych do produkcji rolniczej. Do specyficznych ich cech mających znaczenie dla tej produkcji zalicza się: skrócony okres wegetacji, niskie temperatury oraz duże ich zróżnicowanie dobowe i okresowe, znaczne opady atmosferyczne, słabe gleby o dużej zawartości części szkieletowych, zróżnicowane ekspozycje i nachylenie pól położonych na stokach, rozproszenie pól w przestrzeni powodujące wydłużenie dróg dojazdowych, skumulowanie prac polowych w krótkim okresie, co skraca okres użytkowania maszyn rolniczych, niską ich wydajność, a tym samym wyższe koszty jednostkowe ich zastosowania, wyższe koszty związane z utrzymywaniem zwierząt w surowych warunkach klimatycznych oraz zwiększone koszty pozyskiwania produktów roślinnych [Kutkowska 1996, Musiał 1996, 1998, Nietupski i wsp. 1994]. Specyfika warunków przyrodniczych wyznacza naturalny profil produkcji rolniczej w górach, czego konsekwencją są ograniczone możliwości w doborze kierunków gospodarowania. To sprawia, iż większość gospodarstw górskich bez interwencji zewnętrznej nie jest w stanie przetrwać. Niezbędne są tu specyficzne uregulowania prawne, uwzględniające odmienność warunków naturalnych, w jakich prowadzona jest działalność gospodarcza, w tym zwłaszcza rolnicza [Jurcewicz 1985]. Często stawiane jest pytanie, czy podtrzymanie tej gałęzi gospodarki na obszarach o warunkach niekorzystnych jest zasadne. Oczywiście, w dostosowanej do warunków formie, istnienie i rozwój rolnictwa są konieczne dla zachowania osadnictwa wiejskiego i infrastruktury sprzyjającej rozwojowi funkcji turystyczno-wypoczynkowych ziem górskich, a także dla utrzymania zadowalającego stanu środowiska przyrodniczego.

Uregulowania prawne ochrony rolnictwa górskiego w krajach Europy Zachodniej

Konieczność ochrony obszarów górskich dostrzeżono w krajach zachodniej Europy wiele lat temu. W Wielkiej Brytanii pierwsze działania w tym zakresie podjęto już w okresie międzywojennym, a od roku 1946 producenci bydła i owiec otrzymywali finansowe dotacje z tytułu gospodarowania w trudnych warunkach [Aloya'dC 1993, Green Europa 1993, Jurcewicz 1984].

W ustawodawstwie szwajcarskim z 1951 roku postanowiono, że należy brać pod uwagę trudności przy produkcji rolniczej oraz warunki życia w rejonach górskich. W latach 1944–1948 wyznaczono rejony górskie, przy ustalaniu których uwzględniono wysokość ich położenia npm oraz warunki geograficzno-ekonomiczne regionu. W 1955 roku wprowadzono katastry produkcji rolniczej z opisem warunków tej produkcji w odniesieniu do każdej gminy. W roku 1971 przyjęto nowy podział strefy górskiej. Pomiędzy strefą górską a niziną zdefiniowano strefę przedgórza alpejskiego. Państwo szwajcarskie stosuje dwojakiego rodzaju pomoc finansową w stosunku do terenów górskich. Są to albo bezzwrotne subwencje, albo kredyty preferencyjne. Wspieranie to dotyczy producentów rolnych oraz pozostałych osób zamieszkujących te regiony. W kraju, w którym 60% powierzchni zajmują góry, szczególne traktowanie tych terenów zagwarantowane jest przez konstytucję [Jurcewicz 1985].

Podobną klasyfikację terenów o utrudnionych warunkach produkcyjnych wprowadziło prawodawstwo austriackie. Ponad 70% powierzchni tego kraju zajmują tereny górskie, mieszka tu 30% ludności i 50% ogółu zatrudnionych w rolnictwie. Prawie 37% wszystkich gospodarstw jest usytuowane w górach. Pomoc udzielana jest im w postaci górskiej dotacji bezpośredniej, której wysokość zależy od strefy usytuowania i poziomu dochodowości gospodarstwa. Gospodarstwa wycenia się według krajowego systemu waloryzacji warunków produkcji, w którym ustala się wskaźniki waloryzacji warunków produkcji, tzw. kataster górski [Musiał 1992, 1994, 1998].

W Republice Federalnej Niemiec polityka dotycząca regionalnego rozwoju rolnictwa, w tym górskiego, została podjęta we wczesnych latach pięćdziesiątych. W roku 1955 zapoczątkowano realizację programu górskiego, tzw. Alpenplanu.

We Francji, w której 21% powierzchni stanowią góry, początków kształtowania się specjalnej polityki państwa w stosunku do tych rejonów należy szukać jeszcze w XIX wieku. Początkowo ustawodawstwo dotyczyło tylko ochrony lasów górskich przed erozją. W pierwszych latach bieżącego stulecia

zaczęto realizować politykę zmierzającą do podniesienia wydajności pastwisk górskich w drodze tworzenia spółek gospodarki alpejskiej. W roku 1961 utworzono strefy górskie w związku ze szczególnym unormowaniem zaopatrzenia emerytalnego rolników prowadzących gospodarstwa rolne w górach, a w roku 1967 powołano specjalną organizację dysponującą środkami budżetowymi, w której funkcjonowała komórka do spraw rozwoju rolnictwa w górach. W 1972 roku uchwalono ustawę dotyczącą podniesienia wydajności pastwisk w rejonach górskich, a w 1974 roku wydano dekret przewidujący wypłacanie rolnikom specjalnych dodatków z tytułu użytkowania gospodarstwa na terenach górskich. Na mocy dekretu z 1977 roku wprowadzono podział na strefy górskie i przedgórskie oraz przyznano dodatek wyrównawczy [Jurcewicz 1985].

W roku 1985 uchwalono ustawę o rozwoju i ochronie gór najpełniej ujmującą tę problematykę (ustawa z 30 stycznia 1985 r.). Artykuł I tej ustawy zawiera treści mogące stanowić uniwersalną preambułę każdej regulacji prawnej w zakresie ochrony terenów górskich, brzmi ona następująco: „Góry stanowią jednostkę wyodrębnioną pod względem geograficznym, gospodarczym i społecznym, której ukształtowanie, dziedzictwo naturalne i kulturowe wymagają wytyczenia i realizacji specyficznej polityki w dziedzinie rozwoju zagospodarowania i ochrony. Tożsamość i specyfika gór uznane są przez naród i uwzględniane przez władze centralne, zakłady publiczne, wspólnoty terytorialne i ich ugrupowania w działaniach, jakie podejmują”.

Ustawa ta definiuje podstawowe cele polityki górskiej, a mianowicie: umożliwienie ludności lokalnej zapanowania nad własnym rozwojem i pozyskania środków temu sprzyjających, tak aby został ustanowiony parytet pomiędzy dochodami i warunkami życia w górach i innych regionach. W myśl tej ustawy polityka górska, kształtowana w powiązaniu z ideą solidarności narodowej, charakteryzuje się tym, że sprzyja podejmowaniu przez mieszkańców gór działań mających na celu rozwój lokalny, opierający się na optymalnym wykorzystaniu istniejących w tych rejonach możliwości.

Dnia 28 kwietnia 1975 roku Rada EWG wydała wspólną dla krajów członkowskich dyrektywę nr 268, regulującą problemy rolnictwa górskiego oraz innych stref upośledzonych (problemowych) i stanowiącą integralną część programu Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnych [Aloya'dC 1993, Green Europa 1993, Jędrzejewski 1993, Jurcewicz 1984, 1985]. Kolejne jej nowelizacje ustaliły zasady wspólnej polityki rolnej wobec terenów gospodarczo zacofanych na obszarach wspólnoty. W myśl dyrektywy nr 268 z 1975 roku wyszczególniono trzy typy obszarów upośledzonych (LFA – Less-Favoured Areas), a mianowicie: obszary górskie, tereny rolnicze zagrożone depopulacją oraz małe obszary gospodarcze charakteryzujące się specyficznymi właściwościami niekorzystnie wpływającymi na produkcję rolniczą.

Przy ustalaniu zasięgu obszarów górskich uwzględniono następujące kryteria: położenie nad poziomem morza (gdzie okres wegetacyjny jest wyraźnie krótszy) oraz średnie nachylenie na 1 km pól usytuowanych na stokach (użycie agregatów maszynowych jest niemożliwe lub konieczne jest stosowanie droższych maszyn specjalistycznych). Przeciętnie dla Wspólnoty Europejskiej uznaje się graniczną wysokość usytuowania rolniczych obszarów górskich na 600–800 m npm lub średnie nachylenie pola powyżej 20% na 1 km. Na terenach, gdzie występuje kombinacja obu tych elementów wspomniane limity są obniżone. Zgodnie z przyjętymi kryteriami, do terenów upośledzonych w 1978 roku zaliczono 44% ogółu użytków rolnych, w tym do terenów górskich 15,5% tych użytków. W roku 1993 strefy upośledzone obejmowały około 55% powierzchni użytków rolnych Wspólnoty, czyli blisko 76 mln ha [Aloya'dC 1993, Green Europe 1993].

Zgodnie z dyrektywą oraz rozporządzeniem nr 2328 z 15 lipca 1991 roku w sprawie zwiększania efektywności struktur rolnych, państwa członkowskie mogą przyznawać gospodarstwom położonym w strefach górskich i innych rolniczo upośledzonych dodatki wyrównawcze na 1 ha powierzchni, na 1 sztukę dużą bydła, koni i owiec oraz wsparcie na przedsięwzięcia inwestycyjne wspólne lub indywidualne dotyczące infrastruktury, produkcji pasz, jej składowania i dystrybucji, przede wszystkim w postaci preferencyjnego kredytowania [Jędrzejewski 1993]. Warunkiem uzyskania dodatków wyrównawczych jest prowadzenie gospodarstwa rolniczego o powierzchni minimum 3 ha UR przez okres co najmniej 5 lat. W niektórych regionach Wspólnoty obszar ten obniżono do 2 ha UR, 1 ha UR, a w części Portugalii nawet do 0,5 ha UR.

Finansowanie wspierania obszarów górskich i pozostałych uznanych za upośledzone odbywa się z budżetów poszczególnych państw, z możliwością zwrotu do 50% wydanych środków z budżetu Wspólnoty. Wymóg krajowego współfinansowania sprzyja hojniejszemu przyznaniu odszkodowań wyrównawczych przez najbogatsze państwa członkowskie [Aloya'dC 1993]. Dyrektywa nr 268 z 1975 roku pozostawia bowiem dużą swobodę w kwestii sporządzania list stref górskich i upośledzonych, poziomu stosowanych odszkodowań wyrównawczych oraz kreowania własnej polityki w tej dziedzinie.

Od roku 1988 do chwili obecnej większości działań funduszu EFOGR Sekcji Gwarancji koordynowana jest z działaniami innych funduszy strukturalnych tworzonych w ramach polityki regionalnej. Związane jest to przede wszystkim z promocją rozwoju strukturalnego regionów opóźnionych w rozwoju (cel nr 1), przyspieszeniem modernizacji struktur rolnych (cel nr 5a) oraz z pomocą w rozwoju obszarów wiejskich (cel nr 5b) [Łodziński 1997].

Ochrona rolnictwa górskiego w Polsce

Problem trudności w prowadzeniu produkcji rolniczej znalazł swoje odzwierciedlenie również w polskim prawodawstwie. Dotyczy to około 9% powierzchni naszego kraju i 6% ziemi użytkowanej rolniczo. Pojęcie terenów górskich pojawiło się po raz pierwszy w ustawie z 28 grudnia 1925 roku o wykonaniu reformy rolnej. Zgodnie z ustawą, należało podnieść granicę obszarową gospodarstw podlegających parcelacji, gdy były one położone w powiatach górskich. Pojęcie terenów górskich zawarte jest również także w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Reformy Rolnej z 16 marca 1935 roku [Jurcewicz 1984]. Na podstawie uchwały nr 32 Rady Ministrów z dnia 6 lutego 1981 roku w sprawie dodatków do cen skupu żywca wołowego i baraniego oraz mleka w rejonach górskich i podgórskich próbowano zdefiniować pojęcie tego rejonu i za taki uznano obszar, w którym 50% użytków rolnych położonych jest powyżej 400 m npm. Na obszarach tych wprowadzono 10% dodatki do cen skupu żywca wołowego i baraniego oraz 15% do cen skupu mleka.

Uchwałą nr 168 Rady Ministrów z 17 sierpnia 1981 roku zmieniono kryterium obszaru górskiego, obniżając limit minimalnej wysokości usytuowania do 350 m npm. Również o terenach górskich mówią zarządzenia Ministra Finansów z 17 marca 1981 roku oraz z dnia 15 grudnia 1982 roku w sprawie zaniechania niektórych należności zobowiązania pieniężnego od gospodarstw rolnych położonych na terenach podgórskich i górskich zgodnie z kryterium uchwały nr 1682 z 1981 roku [Duczkowska-Małysz 1996, Zarządzenie Ministra Finansów z 17 marca 1981]. Ostatnim aktem prawnym ujmującym całościowo problematykę rolnictwa górskiego w Polsce była uchwała nr 4 Rady Ministrów z 21 stycznia 1985 roku w sprawie aktywizacji gospodarczej i społecznej oraz rozwoju rolnictwa na terenach górskich i podgórskich, powszechnie zwana „Uchwałą górską” [Uchwała nr 4 Rady Ministrów z 6 lutego 1981 roku]. Zgodnie z tą uchwałą, do terenów górskich zaliczono miejscowości, w których 50% użytków rolnych położonych jest na wysokości powyżej 350 m npm lub 50% ziem rolniczo wykorzystywanych usytuowanych jest na stokach o nachyleniu przekraczającym 12 stopni. Przy tworzeniu projektu wspomnianej regulacji prawnej uczestniczyli rolnicy tych terenów i proponowali wg kolejności znaczenia: zwiększenie dostaw środków produkcji i dostosowanie ich do specyfiki gospodarstw górskich, sfinansowanie przez władze administracyjne rozwoju infrastruktury w górach, wsparcie poprzez finansowanie melioracji, obsługi technicznej i postępu biologicznego oraz dopłaty do poszczególnych produktów. „Uchwała górską” precyzowała, jakie działania powinni podjąć woje-

wodowie w celu przyspieszenia rozwoju infrastruktury gospodarczej i społecznej na terenach górskich. Można jednak stwierdzić, że oprócz dopłat do cen skupu mleka krowiego w wysokości 30%, żywca wołowego i cielęcego w wysokości 20% i wełny w wysokości 10% oraz poprawy zaopatrzenia w wodę i urządzenia kanalizacyjne w niektórych gminach górskich uchwała ta nie sprawdziła się i miała raczej deklaracyjny charakter. Zasadniczym jej mankamentem był między innymi brak wielkości kwot, jakie powinny być przeznaczone przez władze centralne i terenowe na rozwój infrastruktury wsi górskiej [Nietupski i wsp. 1993]. Po wprowadzeniu w 1989 roku zasad gospodarki rynkowej działanie „Uchwały górskiej” ustało. W okresie jej funkcjonowania przeciętne dofinansowanie gospodarstw górskich stanowiło równowartość około 2,5 dt pszenicy na 1 ha użytków rolnych ze zróżnicowaniem od 1,6 do 2,8 dt. Wsparcie to było relatywnie dwu-, a nawet trzykrotnie niższe aniżeli pomoc finansowa udzielana gospodarstwom prowadzącym działalność produkcyjną w rejonach upośledzonych w ramach wspólnej polityki rolnej Wspólnoty Europejskiej [Kutkowska 1995]. Po roku 1989 nawet ta stosunkowo niewielka pomoc ze strony państwa została zawieszona, a jednym aktem prawnym definiującym zasięg obszarów górskich w Polsce jest ustawa z 15 listopada 1984 roku o podatku rolnym, która mówi, że są to rejony położone na terenach, gdzie co najmniej 50% użytków rolnych znajduje się na wysokości 350 m n.p.m. i z tego tytułu obniżono podatek rolny o 30% dla gruntów klas I, II, IIIa, III, IIIb, a o 60% dla gruntów klas IV, IVa, IVb [Ustawa z 15 listopada 1984 r.].

Obecnie polityka rolna opiera się na regionalizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich [Duczkowska-Małysz 1996]. Jednym z jej elementów jest wspieranie aktywizacji gospodarczej obszarów górskich. Na tereny te skierowano różne formy pomocy interwencyjnej, przede wszystkim poprzez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Pomoc ta była podobna do skierowanej do wszystkich obszarów wiejskich w Polsce. Doceniając ponadregionalne znaczenie obszarów górskich dla całego społeczeństwa, ze względu na spełnianie przez nie wielu istotnych funkcji produkcyjnych pozaprodukcyjnych (hydrologiczna, turystyczno-wypoczynkowa, środowisko bytowania niektórych gatunków flory i fauny), społeczności lokalne domagają się wprowadzenia regulacji prawnej umożliwiającej ochronę terenów wiejskich w górach. Opracowano liczne projekty dotyczące propozycji preferencji dla tych terenów. Ze względu na ważność problemu i znaczenie tych ziem powinien to być akt prawny wysokiej rangi, regulujący kompleksowo problemy rolnictwa i społeczności wiejskich terenów górskich. Uważa się za konieczne utrzymanie kryteriów wyznaczania rejonów górskich i górzystych zawartych w uchwale nr 4 Rady Ministrów z 21 stycznia 1985 roku [Uchwała nr 4 Rady Ministrów z 21 stycznia 1985 roku]. Dnia 6 lutego 1997 roku ogłoszono uchwałą Sejmu

w sprawie zrównoważonego rozwoju terenów górskich i górzystych. W jej treści uznano te tereny za specyficzny obszar Rzeczypospolitej Polskiej, o dużym znaczeniu, wymagający stosownej polityki, i zobligowano rząd do opracowania w terminie do 30 czerwca 1997 roku programu działań zmierzającego do aktywizacji społeczno-gospodarczej rejonów górskich. Obecnie trwają przygotowania do wprowadzenia zmian przepisów i zasad wspierania rozwoju tych obszarów w kierunku regionalnego zróżnicowania oprocentowania kredytów preferencyjnych, niższego aniżeli w innych regionach kraju, pomocy gminom górskim w utrzymaniu ich funkcji, utworzenia specjalnych linii kredytowych na rozwój rzemiosła, drobnego przemysłu i agroturystyki, zachęcających do podejmowania działalności pozarolniczej [Duczowska-Małysz 1996]. W opracowywanym obecnie projekcie ustawy „O wspomaganiu i aktywizacji rozwoju społeczno-gospodarczego regionów górskich Rzeczypospolitej Polskiej” celem generalnym jest stworzenie podstaw polityki górskiej, zapewniającej ludności gór możliwości kształtowania kierunków własnego rozwoju i pozyskiwania środków w taki sposób, aby w poszanowaniu ich odrębności został ustanowiony właściwy parytet między dochodami i warunkami życia w górach, w porównaniu z innymi regionami kraju [Projekt ustawy 1999]. Polityka ta opiera się na wykorzystaniu możliwości lokalnych. Wzorowana jest ona na Europejskiej Karcie Regionów Górskich wchodzącej w skład aktów prawnych UE oraz na ustawie francuskiej z 1985 roku. Ustawa ta określa kierunki rozwoju obszarów górskich związane z: wyrównaniem ekonomicznych warunków produkcji rolniczej poprzez dopłaty bezpośrednie do 1 ha i do 1 sztuki inwentarza żywego, wspieraniem rozwoju infrastruktury technicznej, ochroną obszarów przed wyludnieniem, zachowaniem walorów przestrzeni przyrodniczej i krajobrazu, zachęcaniem do zaniechania produkcji rolniczej w klasycznym rozumieniu i pozyskiwania alternatywnych źródeł dochodu, zwiększaniem powierzchni gospodarstw, organizowaniem różnorodnych kursów przekwalifikowujących ludność rolniczą do innych zawodów. Ustawa zakłada wszechstronny rozwój obszarów górskich, jednak jej główną treścią jest wspomaganie rolnictwa.

Podsumowanie

Harmonijnie rozwijające się rolnictwo, dostosowane do specyficznych warunków przyrodniczych, z uwzględnieniem zasad ekologii i rolnictwa integrowanego, jest podstawą funkcjonowania obszarów górskich. Produkcja rolnicza na tych terenach, uzupełniana preferowaną działalnością pozarolniczą, jest niezbędna do rozwoju turystyki, wypoczynku, lecznictwa uzdrowiskowego i innych pozarolniczych dziedzin gospodarki. Ekonomiczna kondycja gospodarstw

wpływa w zasadniczy sposób na uatrakcyjnienie tych obszarów. Ze względu na ogromne znaczenie, głównie społeczne, ale również gospodarcze tych ziem, zarówno gospodarstwa rolne, jak i ich szeroko pojęte otoczenie wymagają ochrony i wsparcia ze strony państwa. Dostosowanie polityki rolnej Polski do wymogów UE musi uwzględnić prawne i finansowe uregulowanie sprawy pomocy obszarom wiejskim w górach.

Literatura

- ALOYA'DC, 1993: Wspólnotowa polityka rolna wobec rolnictwa górskiego i stref upośledzonych. *Prawo Rolne*, 2(8).
- DUCZKOWSKA-MAŁYSZ K., 1996: *Rozwój obszarów wiejskich*. Raport MRiGŻ, 69–70.
- Green Europa, Support for farms in mountain, hill and less favoured areas*, 2, 1993:1–81.
- JĘDRZEJEWSKI J., 1993: Polityka strukturalna w rolnictwie Wspólnoty Europejskiej. *Wieś i Państwo*, 2 (11), 76–91.
- JURCEWICZ W., 1984 Prawne instrumenty ochrony produkcji rolnej na gruntach górskich. *Wieś Współczesna* (332), 41–51.
- JURCEWICZ W., 1985: Regulacje prawne rolnictwa górskiego we Francji. *Wieś i Rolnictwo*. 3, 218–230.
- JURCEWICZ W., 1985: Regulacje prawne rolnictwa górskiego w Szwajcarii. *Wieś i Rolnictwo*. 2, 181–188.
- KUTKOWSKA B., 1995: Finansowe wsparcie gospodarstw terenów górskich w krajach UE i Polsce. *Zeszyty Naukowe AR we Wrocławiu*, 275, 46–66.
- KUTKOWSKA B., 1996: Możliwości kreowania dochodów w gospodarstwach rodzinnych położonych w rejonie Sudetów. *Zeszyty Naukowe AR we Wrocławiu*. Rozprawy, 294, 1–125.
- ŁODZIŃSKI S., 1997: Cele i zasady polityki regionalnej w Unii Europejskiej. *Materiały Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu*, 483, 1–12.
- MUSIAŁ W., OTOLIŃSKI E., 1992: System wspomagania gospodarstw rolnych rejonów górskich i zapóźnionych w rozwoju gospodarczym. *Wieś i Rolnictwo*, 4, 82–90.
- MUSIAŁ W., 1994: Kryteria wyodrębnienia terenów o niekorzystnych warunkach dla produkcji rolniczej w krajach Europy Zachodniej. *Zeszyty Naukowe AR im. H Kołłątaja w Krakowie*, 285, z 22, 117–127.

- MUSIAŁ W., 1998: Studium prospektywne interwencjonizmu państwowego w rolnictwie terenów górskich na przykładzie Karpat Polskich. *Zeszyty Naukowe AR im. H. Kołłątaja w Krakowie, Rozprawy*, 246, 1–230.
- NIETUPSKI T., KUTKOWSKA B., 1994: Protekcjonizm w stosunku do gospodarstw górskich jako element polityki regionalnej. *Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G*, t. 86, 7–14.
- NIETUPSKI T., KUTKOWSKA B., 1993: Zmiany w rolnictwie na terenach górskich w okresie działania „Uchwały górskiej”. *Zeszyty Naukowe AR im. Kołłątaja w Krakowie*, 279, 245–259.
- Projekt ustawy o wspomaganiu i aktywizacji rozwoju społeczno-gospodarczego regionów górskich Rzeczypospolitej Polskiej. Maszynopis, 1999; 1–22.
- Propozycje w sprawie dalszych działań dla wprowadzenia preferencji dla rejonów górskich i górzystych. Maszynopis powielony. Opracowanie Departamentu Infrastruktury Wsi MRiGŻ, 1996:1–4.
- SKAWIŃSKA E., 1993: Wstęp do badań nad rolniczymi obszarami problemowymi. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. *Rozprawy*, 26–46.
- Uchwała nr 4 Rady Ministrów z 21 stycznia 1985 r. w sprawie aktywizacji gospodarczej i społecznej oraz rozwoju rolnictwa. MP nr 2, poz. 11.
- Uchwała nr 32 Rady Ministrów z 6 lutego 1981 r. w sprawie dodatków do cen skupu żywca wołowego i baraniego oraz mleka w rejonach górskich i podgórskich. MP nr 6, poz. 47.
- Uchwała nr 168 Rady Ministrów z 17 sierpnia 1981 r. zmieniająca uchwałę w sprawie dodatków do cen skupu żywca wołowego i baraniego oraz mleka w rejonach górskich i podgórskich. MP nr 21, poz. 194.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polski z 6 lutego 1997 r. w sprawie zrównoważonego rozwoju terenów górskich i górzystych. MP nr 11, poz. 75.
- Ustawa z 30 stycznia 1985 r. o rozwoju i ochronie gór (Francja). Wybrane przepisy, 1993. Biuletyn, Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, 1(6), 53–103.
- Ustawa z 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym. DzU nr 52, poz. 268.
- Zarządzenie Ministra Finansów z 17 marca 1981 r. w sprawie zaniechania ustalenia niektórych należności zobowiązania pieniężnego od gospodarstw rolnych na terenach podgórskich i górskich. MP nr 9, poz. 75.
- Zarządzenie Ministra Finansów z 15 grudnia 1982 r. w sprawie zaniechania ustalenia niektórych należności zobowiązania pieniężnego od gospodarstw rolnych na terenach podgórskich i górskich. MP nr 31, poz. 270.

Legislative regulations in the area of mountain agriculture protection in the countries of the Western Europe and in Poland

Abstract

This study evidences that the states of the Western Europe are making progress in reducing pressures on the environment among others by giving greater importance to environmental concerns in agriculture as well as by protecting natural habitats and valuables in mountain areas.

The European Union and the Member States have implemented Union and national environmental laws to protect agriculture and landscape in mountain regions. Moreover, they allocate increasing financial means from special funds for environmental programmes related to these regions.

In Poland, some years ago "mountain decree" was adopted. Unfortunately, this law did not have good results – it was not satisfactory for the interested agents. Probably as a consequence of this fact, „mountain decree" expired after 1989. At present, scheme for a new law referring to the mountain agriculture, adjusted into European Union experience, is being elaborated.